

Identifisering i media

Hvordan presentasjonsjournalistikken kan gå på bekostning av anonymitet

Bacheloroppgave i journalistikk

Universitetet i Stavanger

2023

Stina Johnsen Høgås, 260358

Veileder: Terje Hillesund

Forside

Bacheloroppgave

Studieprogram: Journalistikk

Opptaksår: 2020

Er oppgaven konfidensiell? NEI: JA:

Kan oppgaven benyttes til undervisningsformål (anonymt)? JA: NEI:

Forfatter(e)

Studentnr (6 siffer)	Navn:
260358	Stina Johnsen Høgås

Oppgavens tittel:

Identifisering i media

Hvordan presentasjonsjournalistikken kan gå på bekostning av anonymiteten

Veileder: Terje Hillesund

Sammendrag

Temaet for denne oppgaven er identifisering i media og handler om hvordan bruk av presentasjonsjournalistikk kan gå på bekostning av anonymitet. Oppgaven bygger på den kvalitative metoden tekstanalyse, der jeg analyserer NRK Brennpunkts episode *Massasjesalongene*. Episoden tar for seg hvordan sex-handel foregår bak lukkede dører i flere thaimassasjesalonger i Norge. Brennpunkt publiserte episoden 7. desember 2022 og har skapt debatt både rundt bruken av skjult kamera og rundt tiltakene for å anonymisere kvinnene som ble filmet. I dokumentaren er det gjort intervjuer med Kirkens Bymisjon og politi, som kan fortelle om hvordan dette er et utbredt nettverk som det er vanskelig å få tilgang til. I tillegg er det et miljø som lider av mangel på integrering, hvor flere av kvinnene hverken behersker det norske språk godt eller er klar over sine rettigheter. Miljøet utnytter sine egne, og dokumentaren viser flere sider av miljøet. Med min problemstilling «Hvordan kan presentasjonsjournalistikken i undersøkende TV-dokumentarer gå på bekostning av anonymiteten til de omtalte aktørene?», har jeg delt mine funn inn i tre deler. *Den billedlige fortellingen*, *Samspillet mellom bilde og lyd* og *Anonymiseringens bakside*. Min konklusjon er at presentasjonsjournalistikken har blitt mer vektlagt enn aktørenes anonymitet, til tross for at flere av aktørene har vært tydelige på at de ønsker å være anonyme. Dette har ført til at enkelte av kvinnene i dokumentaren har blitt identifisert i ettertid, og opplevd diverse uønskede konsekvenser av dette.

Innhold

Kapittel 1 – Innledning	1
1.1 Bakgrunn	1
1.2 Problemstilling.....	2
1.3 Begrepsavklaring og avgrensning.....	2
1.4 Oppgavens komposisjon.....	3
Kapittel 2 – Teorigrunnlag	4
2.1 Identifisering av kriminelle i media	4
2.2 Identifiseringstrappen	5
2.3 Bruk av anonyme kilder.....	6
2.4 Den undersøkende TV-dokumentaren.....	7
Kapittel 3 – Metode	9
3.1 Valg av metode.....	9
3.2 Tekstanalyse	9
3.2.1 Analyseprosess	9
3.2.2 Virkemidler	10
3.2.3 Valg av tekst	11
3.2.4 Metodekritikk	11
3.3 Etske hensyn.....	12
Kapittel 4 - Presentasjon av funn og drøfting	13
4.1 Den billedlige fortellingen	13
4.2 Samspillet mellom bilde og lyd.....	16
4.3 Anonymiseringens bakside.....	18
Konklusjon	21
Kilder	23

Kapittel 1 - Innledning

1.1 Bakgrunn

7. desember 2022 publiserte NRK Brennpunkt en episode om massasjesalonger og hvordan sex-handel foregår bak flere salongers lukkede dører. I nærmere to år hadde journalistene fulgt med på salongene, filmet, og forsøkt å intervju dem som jobbet der. Gjennom dokumentaren ble det også vist hvordan politiet jobber med de ansatte på salongene og hvordan et slikt yrke kan være farlig med tanke på klientellets forventninger til denne type bedrift. Det ble også vist hvordan enkelte av de som solgte sex ikke gjorde det frivillig, men var blitt tvunget inn i situasjonen de befant seg i.

Dette interesserte meg fordi det i flere tilfeller var mulig å identifisere de forskjellige salongene som ble anklaget for å tilrettelegge for prostitusjon. Ved å se på navnet til salongene, omgivelsene og gatenavnene som i noen tilfeller ble oppgitt, er det ikke spesielt utfordrende å finne hvor disse salongene ligger, og dermed også de ansatte som blir anklaget for prostitusjon. Jeg ble også overrasket over at det tilsynelatende bare var ansiktene til de ansatte som var skjult. Identifiserende trekk, og stemmer virket ikke til å være redigert på noen som helst måte. På grunn av dette fikk jeg inntrykk av at anonymiseringsarbeidet var gjort ganske halvveis, og at de ansvarlige ikke hadde gjort alt de kunne for å sørge for at de omtalte kvinnene ikke skulle kunne kjennes igjen av venner, familie og bekjente.

Mitt inntrykk av episoden var at presentasjonsjournalistikken i denne dokumentarepisoden var tilegnet mer oppmerksomhet enn beskyttelse av kvinnenens identitet.

I denne dokumentaren finnes det flere eksempler på forsøk på anonymisering av kvinnene. Likevel er det også flere eksempler på hvordan presentasjonsjournalistikken også kan bidra til å identifisere dem. I enkelte intervjuer som forekommer i og i forbindelse med dokumentaren, kommer det frem at flere av kvinnene som prostitueres gjennom massasjesalongene er redde for at venner og familie skal finne ut hva de har gjort. De er redde for at informasjonen om hvordan de tjener penger skal nå tilbake til hjemlandet og familien som venter der. Det er rimelig å tenke at dersom denne informasjonen skulle komme tilbake til hjemland og familie, vil den kunne påvirke familien på en negativ måte. Dette vil i så fall kunne bryte med Vær Varsom-plakatens punkt 3.1, som sier at kilder ikke bør identifiseres dersom det bryter med kildevernet eller hensynet til tredjeperson (Pressens Faglige Utvalg, 2021). I den forbindelse synes jeg det er interessant å se på hvor mange tilfeller det er av presentasjonsjournalistikk som kan bidra til avsløring av kvinnenens identitet.

Kirkens Bymisjon sendte inn en klage til Pressens Faglige Utvalg (PFU) på vegne av fire av kvinnene i denne dokumentaren. Under skrivningen av denne oppgaven vurderte PFU denne klagen, og kom frem til at denne dokumentarepisoden brøt god presseskikk på punkt 4.1 og punkt 4.7. Episoden ble også vurdert på punktene 3.2, 3.3, 3.10 og 1.5, men ble ikke felt for brudd på disse punktene (Pressens Faglige Utvalg, 2023).

1.2 Problemstilling

På bakgrunn av dette ønsker jeg å se nærmere på om vektleggingen av presentasjonen i TV-dokumentaren veier tyngre enn hensynet til kvinnene som bli anklaget i dokumentaren. Jeg har derfor formulert følgende problemstilling: *Hvordan kan presentasjonsjournalistikken i undersøkende TV-dokumentarer gå på bekostning av anonymiteten til de omtalte aktørene?*

Med denne problemstillingen ønsker jeg å se nærmere på om nettopp vektleggingen av presentasjon i dokumentarene gjør at det å beholde anonymiteten til de omtalte aktørene, i dette tilfellet de anklagede kvinnene, ikke blir prioritert.

For å undersøke dette ønsker jeg å gjennomføre en analyse av NRK Brennpunkts episode *Massasjesalongene*, for å se om dette kan være tilfellet.

1.3 Begrepsavklaring og avgrensning

Det finnes flere virkemidler å ta i bruk for å holde på publikums oppmerksomhet. I forbindelse med en TV-dokumentar kan det være utfordrende å gjøre innholdet interaktivt. I den forbindelse har jeg valgt å se på de virkemidlene som kan bidra til å gjøre dokumentaren mer fengende og innholdsrik, nemlig den visuelle delen. Jeg velger å se på de delene av journalistikken som inkluderer video, stillbilder, grafikk og tekst. Ettersom dokumentaren blir presentert sammen med lyd i form av fortellerstemme og intervjuer, har jeg også valgt å se på dette for å kunne gi en mer sannferdig fremstilling av hvordan disse virkemidlene brukes i undersøkende TV-dokumentarer. I forbindelse med denne oppgaven og dens problemstilling, brukes begrepet presentasjonsjournalistikk som en samlebetegnelse for disse virkemidlene.

Det finnes flere TV-programmer som faller innenfor kategorien undersøkende TV-dokumentarer. For at omfanget ikke skal bli for stort, har jeg valgt å snevre inn utvalget til NRK Brennpunkt. Utgangspunktet for denne bacheloroppgaven vil være episoden som ble publisert 7. desember 2022 med navnet *Massasjesalongene*.

1.4 Oppgavens komposisjon

Denne oppgaven består av fem kapitler, inkludert dette innledende kapittelet. Oppgaven er bygget opp på følgende måte:

- Kapittel 2 tar for seg den teoretiske forankringen i oppgaven.
- Kapittel 3 beskriver forskningsmetode, fremgangsmåte, og redegjørelse for mine valg.
- Kapittel 4 inneholder presentasjon av funnene som er gjort, samt drøfting rundt disse.
- Kapittel 5 er min konklusjon på denne oppgaven og dens problemstilling.

Kapittel 2 – Teorigrunnlag

I dette kapitlet vil jeg gå gjennom den teorien som legger grunnlaget for analysen og drøftingen senere i oppgaven. Jeg har valgt å dele dette kapitlet inn i fire deler. Disse delene er *Identifisering av kriminelle i media*, *Identifiseringstrappen*, *Bruk av anonyme kilder* og *Den gode TV-dokumentaren*. Jeg har valgt å dele inn i disse temaene ettersom dokumentaren viser at det bedrives hallikvirksomhet, som jo er ulovlig, og fordi jeg skal se på hvordan de forskjellige elementene av presentasjonsjournalistikk kan bidra til å svekke kvinnenens anonymitet.

2.1 Identifisering av kriminelle i media

Temaet identifisering dukker opp i seks punkter i Vær Varsom-plakaten, og har, sammen med personvern, vært kilden til mye kritikk av pressens dekning av retts- og kriminaljournalistikk. Den første Vær Varsom-plakaten, som ble vedtatt i 1936, var i hovedsak viet til denne typen journalistikk. Selv om det nå er gått over 80 år siden den første Vær Varsom-plakaten, er pressens behandling av kriminalstoff fortsatt hyppig kritisert (Brurås, 2020, s.247).

Det finnes flere problemstillinger innen identifisering i kriminaljournalistikken. Alt fra hvem som skal identifiseres og i hvilken grad dette skal skje, til når identifiseringen skal skje. Det finnes ikke faste regler for dette, ettersom flere saker kan bære et unikt preg som skiller dem fra normen og gjør det vanskelig å avgjøre hvordan identifiseringsprosessen skal foregå. Det viktigste er at det ikke forekommer unødvendig identifisering. Allerede i innledningen til den første Vær Varsom-plakaten ble det skrevet: «*La det ikke kunne sies med sandhet at pressen setter folk unødig i gapestokken*» (Brurås, 2020, s. 256).

Et problem ved tidlig eller dårlig begrunnet identifisering er forhåndsdommen som kan komme med den (Røssland, 2019, s.114). Å bli uthengt av media kan ha skadevirkninger og belastninger som kan oppleves som langt verre enn en fengselsstraff (Brurås, 2020, s. 255). Disse kan også henge igjen etter at straffen er sonet ferdig, eller etter at tiltale er droppet. I slike tilfeller er det også en mulighet for at det blir mediene som står for å dømme den mistenkte i folkets øyne, og ikke de faktiske domstolene. Dette er også skadevirkninger og belastninger som kan bli hengende over vedkommende sin familie og omgangskrets, som vil bryte med Vær Varsom-plakatens punkt 4.7 om belastning for tredjepart.

Identifisering kan gi unødvendig belastning, og legge skyld over på personen selv om den burde legges på et system. Alternativt ser vi bare personen og ikke de bakenforliggende grunnene.

2.2 Identifiseringstrappen

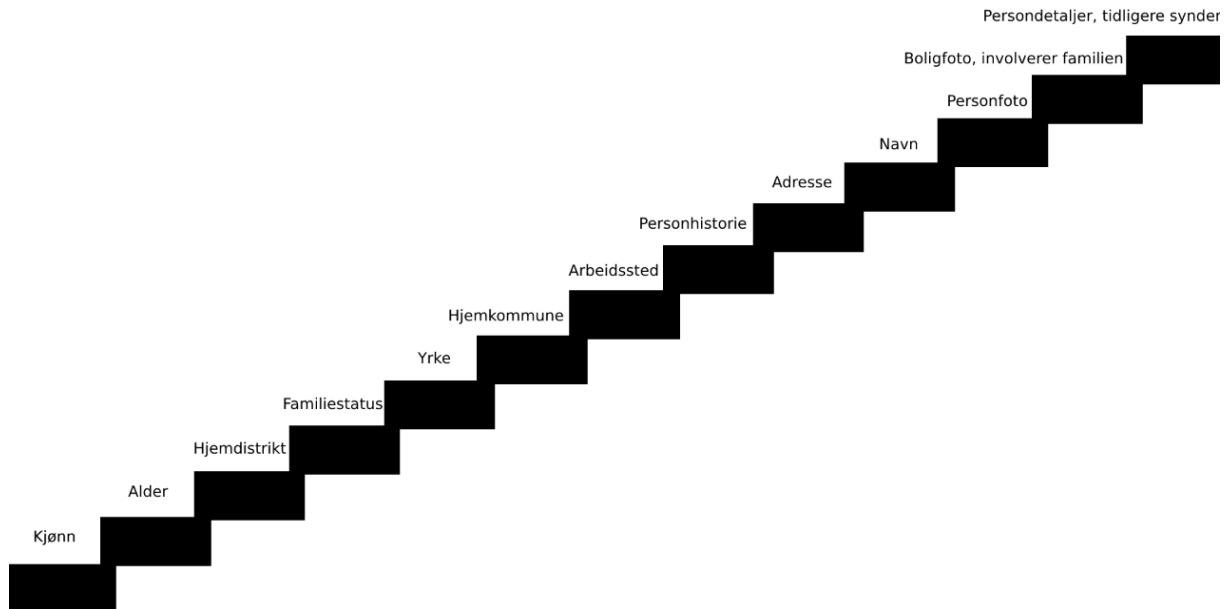
Det finnes flere grep journalisten kan bruke i identifiseringen av en kilde. Hvilke grep som brukes kan være avgjørende for hvor stor del av publikum som kjenner igjen kilden, både blant venner og familie, men også blant lokalbefolkningen og nasjonalt. I Vær Varsom-plakaten står det skrevet i punkt 3.1 at kilden som hovedregel skal identifiseres (Pressens Faglige Utvalg, 2021). Likevel er et viktig å ta hensyn til at hver sak er unik, og at journalisten derfor må utøve skjønn i hver enkelt sak. I noen saker, som barnevernssaker, kriminalsaker og ulykkesaker, kan identifisering være skadelig. Her må saken veies opp mot et berettiget informasjonsbehov, altså at publikum har et behov for å vite (Brurås, 2020, s. 256).

Tidligere generalsekretær i Norsk Redaktørforening, Nils E. Øy, har utviklet en identitetstrapp bestående av 13 trinn som redaksjoner skal kunne se til og bruke som hjelpemiddel for å finne ut av hvilke opplysninger redaksjonen kan publisere i diverse saker; og særlig i saker hvor identifisering kan få konsekvenser for den omtalte og vedkommende sine pårørende. Øy mener blant annet at anonymisering handler om å vise hensyn, og at de finnes to grunner for å identifisere. Den ene er for å forebygge misforståelser, og den andre er for å advare om en person. Det er etiske refleksjoner som ligger til grunn, og disse skal veie tyngre enn publikums nysgjerrighet (Frey, 2008).

Vær Varsom-plakaten er journalistenes utgangspunkt, men ettersom alle saker er forskjellige kan det være vanskelig å vite hvilke kriterier som gjelder for den enkelte sak. I tillegg er det forskjellige hensyn som må tas ut fra størrelsen på mediehuset. Øy slår fast at dersom det er snakk om et tettsted skal det mindre til før en person bli gjenkjent, selv om det ikke er publisert navn eller bilde av vedkommende. Om miljøet er lite nok kan aldri være nok til å identifisere (Frey, 2008). Å omtale en person som en mannlig advokat i 40-årene i en nasjonal eller regional avis vil også gjøre det vanskeligere å gjenkjenne ham, enn dersom den samme omtalen hadde blitt gjort i en lokalavis for et tettsted med lavt innbyggertall.

Hvert steg i identitetstrappen øker sannsynligheten for at personen blir gjenkjent. Noen trinn, som navn og bilde, kan være mer identifiserende enn andre, som kjønn og alder. Det er likevel viktig å huske på at enkelte av trinnene, som personhistorie, kan være avslørende i seg selv,

uten at det er noe navn eller bilde knyttet til. I en alvorlig sak vil gjerne flere mennesker vite eller mistenke hvem personen er, og da er det ikke alltid nødvendig med navn eller bilde for å kunne identifisere.

Identitetstrappen viser forskjellige steg av identifisering. Hvert trinn opp er mer identifiserende. Illustrasjon av Stina Johnsen Høgås, etter Nils E. Øy i Journalisten (Frey, 2008).

2.3 Bruk av anonyme kilder

Det står skrevet i journalistenes etiske retningslinjer at kilden til informasjon som hovedregel skal identifiseres (Pressens Faglige Utvalg, 2021). Likevel finnes det saker hvor det er nødvendig å gjøre unntak. Det å anonymisere kildene kan være eneste mulighet for å få tak i den nødvendige informasjonen, men det kommer ikke uten risiko.

Integritet er et sentralt element i journalisters yrkesetikk og er svært viktig for dem. Flere legger kvaliteter som ærlighet, troverdighet og ære i dette begrepet (Brurås 2020, s.73). Ved bruk av anonyme kilder, kan det være vanskelig å stole på at informasjonen stemmer. Dette kan gå på bekostning av journalistens troverdighet, og dermed også integriteten. Ved å vise sine kilder vil journalisten styrke saken, og gjøre det mulig for andre å etterprøve den informasjonen som bli oppgitt (Brurås, 2020, s. 214).

Til tross for at hovedregelen er tydelig på at det ikke skal være skjult hvor informasjonen kommer fra, finnes det unntak. Både punkt 3.1, 4.7 og 4.8 i Vær Varsom-plakaten viser alle til unntak hvor anonymisering kan være nødvendig. Dette er tilfeller hvor identifisering kan

ramme en uskyldig tredjepart, tilfeller hvor barn er involvert, og tilfeller hvor det er snakk om klanderverdige og straffbare forhold (Pressens Faglige Utvalg, 2021). Kildevernet står sterkt i journalistikken. Grunnen til dette er at kilder skal kunne stå frem med samfunnsviktig informasjon, som ellers aldri ville sett dagens lys, uten frykt for represalier som for eksempel oppsigelser eller forfølgelse (Brurås, 2020, s.214-215).

I noen tilfeller, som blant annet da #metoo traff Norge i 2017, kan det oppstå stor spenning rundt bruk av anonyme kilder. På den ene siden er ønsket om å unngå anonym kildebruk. På den andre siden, er en fri og uavhengig presse som er avhengig av at enkeltmennesker tør å videreformidle samfunnsmessig relevant informasjon, som noen ganger bare kan skje mot et løfte om anonymitet (Orgeret, 2019). Det skal likevel pekes på at en annen risiko ved å la kilder stå frem anonymt, er muligheten for baktanker. Dersom kilden ikke ønsker å stå frem offentlig med den informasjonen han eller hun tilbyr, er det alltid en viss mulighet for at kilden har en baktanke og ikke ønsker å føle de fulle konsekvensene av denne.

Etter det opprinnelige punktet om identifisering i Vær Varsom-plakaten, har det rådet stor usikkerhet og uenighet blant redaksjoner. Senere revideringer av plakaten har derfor sett det nødvendig å utdype med flere punkter, som blant annet trekker inn begreper som «allmenn interesse» og «berettiget informasjonskrav» (Røssland, 2019, s. 114).

2.4 Den undersøkende TV-dokumentaren

Den kritiske og undersøkende journalistikken fikk for alvor sitt fremspring i Norge i overgangen fra 80- til 90-tallet. I 1990 ble Stiftelsen for en kritisk og undersøkende presse (SKUP) etablert, og allerede året etter startet prisutdelingen for journalister som driver med undersøkende journalistikk. Målet med den undersøkende journalistikken er å kunne gi en så god beskrivelse av verden som mulig (Bastiansen, 2011, s. 123). Dette målet reflekteres også i Vær Varsom-plakatens punkt 1.4 der det heter at det er «*pressens rett å informere om det som skjer i samfunnet og avdekke kritikkverdige forhold*» (Pressens Faglige Utvalg, 2021).

Der en nyhetsreportasje har i oppgave å oppdatere publikum om hva som skjer, strekker dokumentaren seg enda litt lengre. En god dokumentar skal blant annet ikke bare gå inn i hva som skjer, men også hvorfor det skjer (Bastiansen, 2011, s.150). Ettersom dokumentaren kan ta seg lengre tid enn en vanlig reportasje, kan den gi et unikt innblikk i de bakenforliggende årsakene til at ting skjer. De har også en mulighet til å gå mer i dybde på et tema.

Det kan være vanskelig å avgjøre nøyaktig hva som gjør en dokumentar god. Innenfor journalistikken er det et mål om objektivitet, mens det er større aksept for subjektive fremstillinger i en dokumentar (Nilsen, 2014, s.47). I noen dokumentarer er også kildebruken ganske annerledes enn i vanlige reportasjer. Dokumentaren kan gjerne velge å bare fokusere på case, altså hovedpersonen. Den kan velge bort andre kilder, nettopp fordi målet ikke er å skape en objektiv og balansert sak (Lyngvær, Eide & Nyre, 2017, s.95). Journalistiske dokumentarer må likevel være bevisste på å ikke bryte med Vær Varsom-plakatens punkt 4.1 om å legge vekt på saklighet (Pressens Faglige Utvalg, 2021). Dersom det kun bli brukt én kilde, åpnes det opp muligheter for en dokumentar som ikke vektlegger selve temaet, men som heller går mer etter personlig erfaring. En slik dokumentar kan gi en farget og skjev fremstilling fremfor å fortelle hvordan ting faktisk foreligger. Flere undersøkende dokumentarer, har som mål å rette et kritisk blikk mot et tema eller en instans. I den forbindelse er det viktig å beholde sakligheten. Det er viktig at dokumentaren vektlegger det som faktisk skal kritiseres, og at den tar hensyn til hvordan de forskjellige aktørene fremstilles. Ofte er det ikke aktørene som skal kritiseres, men systemet, og da er det viktig at det er nettopp systemet som plasseres under lupen, og ikke aktørene.

Kapittel 3 – Metode

Jeg har valgt å benytte meg av en kvalitativ forskningsmetode, nærmere bestemt tekstanalyse. I dette kapittelet vil jeg redegjøre for mitt valg av metode og bakgrunn for valg av data. Jeg vil også redegjøre for etiske hensyn og metodekritikk. I denne oppgaven skriver jeg om NRK Brennpunkts episode fra 7. desember 2022, *Massasjesalongene*. Når jeg skriver episoden, dokumentaren eller dokumentarepisoden, refererer jeg altså til denne ene episoden. Når det er snakk om kvinnen eller kvinnene, er det snakk om de forskjellige thaikvinnene.

3.1 Valg av metode

Vi skiller mellom to hovedretninger innen metode, nemlig kvantitativ og kvalitativ metode. Den store hovedforskjellen mellom disse metodene er hvordan de henter inn informasjon. Den kvantitative metoden henter inn data som kan tallfestes og telles. Dette gjøres blant annet ved hjelp av spørreskjemaundersøkelser. Her brukes det gjerne et større antall kilder. Når dataene er samlet benyttes det spesielle statistiske metoder for å analysere dataene. En kvalitativ metode henter inn data som ikke kan tallfestes. Dette kan være subjektive oppfatninger fra intervju med kilder, observasjoner og tekstanalyse. Materialet som samles inn, er ofte rikere og mer variert. I tillegg brukes det et mindre antall kilder som forskeren går mer i dybde på (Østbye, Helland, Knapskog, Larsen & Moe, 2013, s.21-22).

3.2 Tekstanalyse

Som nevnt har jeg valgt å benytte meg av den kvalitative metoden tekstanalyse, for å besvare denne oppgaven. Tekstanalyse vil i denne forstand bli tolket i den betydning som er brukt av medievitere. I den medievitenskapelige sammenheng brukes ordet *tekst* som en samlebetegnelse for medienes forskjellige uttrykksformer. Dette gjelder altså video, lyd og musikk, skrift og stillbilder (Østbye et al, s.16). Jeg vil se nærmere på hvordan disse elementene er brukt i dokumentarepisoden *Massasjesalongene*, og om bruken av forskjellige virkemidler kan ha bidratt til å svekke anonymiteten til kvinnene i dokumentaren.

3.2.1 Analyseprosess

Opgavens analyseprosess gikk først og fremst ut på tekstanalyse. For denne delen så jeg gjennom episoden gjentatte ganger, mens jeg noterte hva jeg så som vekket oppmerksomhet.

Etter hvert som jeg gjentok episoden, så jeg etter nye innfallsvinkler og virkemidler som kunne være verdt å gripe tak i. Jeg så blant annet på bildebruken, bruk av grafikk, bruk av fortellerstemme, anonymiserende grep og hva som gikk igjen blant disse.

3.2.2 Virkemidler

Da jeg skulle gå i gang med analysen var det mye jeg skulle se etter. Episoden varer i en time, men det er mye å gripe tak i. Jeg satte meg ned og begynte å se gjennom de forskjellige delene av episoden, mens jeg vektla et nytt virkemiddel hver gang.

Det første jeg la merke til var den hyppige bruken av klippebilder. Ifølge Njaastad (2010) er dette bilder som er fine å bruke for å komme seg fra en sekvens til en annen. Ved å bruke klippebilder kan journalisten lettere holde på seerens oppmerksomhet. Bruken av disse bildene kan også gjøre det lettere for journalisten å illustrere poenget, og understreke det som er viktig å ta med seg av informasjon. På denne måten kan journalisten også gjøre innholdet mer forståelig. Klippebilder kan også bidra til å sette et høyere tempo, og dermed få innholdet til å fremstå som mer interessant. Bruken av klippebilder bør likevel alltid være journalistisk motivert.

En annen ting jeg merket meg ved bildebruken var de varierende utsnittene. Njaastad (2010) beskriver forskjellige utsnitt ut fra hvor tett på objektet de er. Disse varierer fra oversiktsbilder, hvor hensikten er å dokumentere miljøet, til ultranært hvor utsnittet nærmest er å regne som en effekt og bildet viser én detalj ved motivet (Njaastad, 2010, s.37) Av episodens metoderapport fremkom det at de zoomet inn i bilder for å gjøre salongene mindre gjenkjennelige (Brennpunkt, 2022, s.17). Likevel forekom det klipp hvor utsnittet var såpass bredt at omgivelsene kunne brukes til å identifisere selve salongen. Jeg valgte å se nærmere på dette.

Det neste jeg la merke til var lydbruken. I denne dokumentaren er det brukt både fortellerstemme, og intervjuer med kilder som publikum både får se og høre. Det kan se ut til at dokumentaren bruker lyd, og da særlig stemmer, som et eget virkemiddel som driver episoden videre og gir publikum den informasjonen som trengs. Stemmebruken var i seg selv noe å se nærmere på, men det som gjorde mest inntrykk, var hvordan fortellerstemmen ble brukt i samspill med bildene på skjermen.

Etter hvert som jeg så gjennom dokumentaren, merket jeg meg også de tiltakene som var gjort for å anonymisere kvinnene som blir omtalt. Dette gikk for det meste i å sladde kvinnenes

ansikter, de forskjellige kundene, eller hele bildet i tilfeller hvor det var intervjuer. Disse tiltakene, og de andre funnene jeg har gjort, vil bli presentert og analysert i neste kapittel.

3.2.3 Valg av tekst

NRK Brennpunkts episode *Massasjesalongene*, tar som nevnt for seg hvordan salg av seksuelle tjenester foregår bak lukkede dører i flere thaimassasjesalonger i Norge. Episoden tar for seg hvordan et miljø som både beskytter og utnytter, blomstrer i en av Norges miljøer som det kan være vanskelig å få innsikt i. Dokumentaren tar for seg hvordan massøsene reiser fra salong til salong, og deler bilder av en privatøkonomi som ikke kan stå i forhold til prisene for massasje. I tillegg avsløres det hvordan denne type drift i enkelte salonger påvirker de salongene som ønsker å drive seriøst, og kun tilbyr massasje. Episoden tar også for seg hvor galt det kan gå, samt hvordan hjelpeorganer som politi og Kirkens Bymisjon jobber med miljøet.

Ettersom jeg i denne oppgaven ønsker å se på hvordan presentasjonsjournalistikken kan gå på bekostning av aktørenes anonymitet, passer denne dokumentarepisoden godt ettersom publiseringen skapte stor debatt rundt nettopp dette. Episoden har tatt i bruk både klippebilder, stillbilder, bildeutsnitt og grafikker, som alle kan bidra til å identifisere kvinnene det er snakk om. Etter at episoden ble publisert, ble det som nevnt diskusjon rundt hvor identifiserende episoden var for kvinnene som var blitt filmet. NRK Brennpunkt ble klaget inn i Pressens Faglige Utvalg av Kirkens Bymisjon, på vegne av enkelte av kvinnene, og ble i løpet av der denne oppgaven er skrevet, felt for identifisering og mangel på saklighet.

3.2.4 Metodekritikk

Når en skal vurdere kvaliteten i forskning er begreper som reliabilitet og validitet viktig. I ethvert forskningsprosjekt, strebes det etter å oppnå høy validitet, altså troverdighet. Ettersom jeg har benyttet meg av den kvalitative metoden, tekstanalyse, kan ikke informasjonen i denne oppgaven generaliseres. Dette er fordi en slik type analyse vil kunne la seg påvirke av diverse faktorer, som igjen kan påvirke hvilke resultater som kommer frem. Disse påvirkningene kan for eksempel forekomme i form av hva som blir vektlagt av funn, samt hvordan jeg velger å tolke disse funnene. Dersom en annen person skulle sett den samme dokumentaren, kunne andre funn blitt vektlagt, eller de samme funnene kunne blitt tolket annerledes. Det er derfor

viktig å ha dette i tankene, og å være bevisst på at en ikke vil komme til noe endelig svar når en tolker en tekst (Østbye, et al., 2017, s. 25-27).

3.3 Etske hensyn

Min største etiske utfordring i denne oppgaven blir å legge bort de tankene jeg selv ønsker skal være riktig. For å gjøre undersøkelsene og forskningen så korrekt som mulig, må jeg holde meg objektiv gjennom hele arbeidet, og jobbe ut fra de dataene jeg finner ved hjelp av tekstanalysen. Målet med denne oppgaven skal ikke være å bekrefte mine egne forhåndsoppfatninger, men å finne ny kunnskap. Jeg må altså jobbe ut fra det jeg finner, og ikke de tankene jeg hadde før jeg startet arbeidet.

For å sikre anonymiteten til kvinnene i episoden vil jeg jobbe mot å ikke etterlate identifiserbare tegn i min oppgave. Dette innebærer å ikke omtale salongene ved navn, ikke oppgi gatenavn der det vises i dokumentaren, og heller ikke gi for nøye beskrivelser slik at identifisering kan skje på bakgrunn av denne oppgaven. I de tilfellene hvor det skjer i dokumentaren, vil jeg heller ikke nevne hvilke byer det er snakk om, ettersom dette kan gjøre det lettere å finne frem til de utvalgte salongene. Som nevnt ble NRK Brennpunkt dømt for brudd på god presseskikk i Pressens Faglige Utvalg for blant annet for dårlig anonymisering av kvinnene (Pressens Faglige Utvalg, 2023). Ett av punktene anklager trakk frem når det kom til anonymisering av kvinnene var at de kunne kjennes igjen på utseendemessige kjennetegn og væremåter. Jeg vil derfor ikke gå i detalj på disse, i de tilfeller hvor de nevnes.

Kapittel 4 - Presentasjon av funn og drøfting

I dette kapittelet vil jeg gå gjennom de funnene jeg har gjort i dokumentarepisoden *Massasjesalongene*. Jeg deler kapittelet inn i tre deler. I den første delen vil jeg gå gjennom funn knyttet til bildebruk. Videre vil jeg se på samspillet mellom lyd og bilde ettersom disse vil fungere sammen i selve dokumentaren. Dette gjøres for å gi en mer sannferdig fremstilling. Til slutt vil jeg se på de negative sidene ved anonymisering og hvordan det å skjule noens identitet også kan virke negativt inn på en eventuell tredjepart.

4.1 Den billedlige fortellingen

Gjennom hele dokumentaren er det en aktiv bruk av klippebilder. Som nevnt er dette bilder som kan ha flere bruksområder. Njaastad (2010) mener at noen av disse bruksområdene kan være å sette tempo for episoden, holde på publikums oppmerksomhet, eller å hjelpe publikum med å forstå hva som foregår eller blir fortalt, altså gi en illustrasjon på det som blir sagt. I dokumentaren er det forskjellige typer innhold i bildene som går igjen. Disse er blant annet bilder som viser navn på massasjesalonger, omgivelser til salongene, og personer som er tilknyttet salongen i form av å være ansatt eller kunde.

Bilder av salongers navn og inngangsparti er som nevnt hyppig brukt. Allerede i episodens innledende del, før tittelen dukker opp på skjermen, får seeren se seks bilder hvor salongnavn vises. Klippene er av varierende utsnitt, men uavhengig av hvilket utsnitt som er tatt i bruk, er det salongens navn eller inngangsparti som er bildets blikkfang. Et eksempel på dette er et kort klipp av en salong som åpnes for dagen. Bak et stort vindu plassert mellom to grå søyler, rulles gardinene opp. Nede i vinduskarmen står det et «open»-skilt mellom to sølvstatuer som ber. Bildets motiv er salongens navn som er klistret på det store vinduet. I store rosa og lilla bokstaver kommer navnet frem, omkranset av noen hvite blomster med lysegrønne blader. På samme merket står ordet «Thaimassage» og salongens åpningstid (NRK TV, 2022, 00.42).

Slike logoer dukker opp på flere salonger. Noen steder brukes også plakater for å vise salongens navn. Det er mange av disse bildene. I flere av dem vises også noen av kvinnene som jobber der. Ansiktene deres er sladdet for å skjule hvem de er, men resten av kroppen vises. Kvinnene er filmet med skjult kamera (Brennpunkt, 2022, s.4).

Når det kommer til bruk av bilder, er det to deler av dokumentaren som er verdt å trekke frem. Den ene er historien om kvinnen dokumentaren kaller Ying. Den andre, er om en kvinne i Nord-Norge som driver sin egen massasjesalong. Yings historie fortelles gjennom bilder fra

blant annet et politiavhør. I episodens metoderapport kommer det frem at Brennpunkt hadde fått kontakt med kvinnen gjennom hennes bistandsadvokat. Hun ønsket ikke å stille til intervju, men godtok bruk av videoen fra politiavhøret på betingelse av at hun fikk være anonym (Brennpunkt, 2022, s. 3).

I historien om Ying er det en aktiv veksling mellom illustrasjonsbilder og videoopptak fra avhørsrommet. Opptaket fra avhøret viser ikke mye. Brorparten av bildet er sladdet, men like til høyre for midten av bildet sitter Ying. Hun sitter i en grå stol, ikledd en hvit genser, blå bukse og en grønn jakke om ligger over fanget. I hånden holder hun det som kan se ut som et papir eller et lommeørkle. Ansiktet hennes er sladdet. På hver side av henne er omrisset av en politibetjent, men de er fullstendig sladdet (NRK TV, 2022, 48.01). Kun deler av den ene betjentens sko blir synlig et par ganger i løpet av opptaket. Klipp fra opptaket brukes flere ganger etter hvert som kvinnen og fortellerstemmen beretter hennes historie. Det er ikke noen endring i grad av sladding, men det er endringer i utsnitt. I noen klipp er det zoomet inn på kvinnen mens hun snakker og gestikulerer. Seeren blir så gitt et dypere innblikk i Yings historie. Dette innblikket blir akkompagnert av diverse stillbilder og videosnutter fra to av hennes tidligere arbeidsplasser. Bildene viser både innsiden og navnet på disse arbeidsplassene.

Den andre historien, om kvinnen i Nord-Norge, foregår på lignende vis. Seeren blir tatt med inn salongen og historien til kvinnen. For å holde kvinnens identitet skjult, er det meste i de aller fleste bildene sladdet, med unntak av klipp hvor hun masserer. De første bildene viser to forskjellige utsnitt av kvinnen. Først bakhodet, deretter et nytt bilde av ryggen hennes. Kameraet følger kvinnen mens hun går. Senere er det et halvnært utsnitt av kvinnen mens hun intervjues. Njaastad (2010) beskriver et halvnært utsnitt som at bakgrunnen er av liten betydning, og at bildet er tett nok på intervjuobjektet til at ansiktsuttrykk kan oppfattes, men ikke så nært at gestikulering ikke kommer med i bildet. Hele bildet er sladdet, men fortsatt lyst nok til å kunne gi seeren noen detaljer. Av kvinnens hår kan en se både lengde og frisyre, i tillegg til hvordan det er farget. Følger seeren med på bildet, kommer det også frem at kvinnen har et par briller på hodet. Til tross for sladdingen, er det også mulig å skimte noen detaljer i bakgrunnen, altså i kvinnens salong (NRK TV, 2022, 18.58). Uten klippene hvor kvinnene intervjues, kunne det blitt vanskelig og muligens også litt kjedelig for seeren å henge med på historien. Ved å bruke klipp fra intervjuer der kvinnen selv får være med på å berette sin historie, gir det hele et mer personlig preg. Dette gjør det også lettere for seerne å leve seg inn i fortellingen og føle med kvinnen. Etter hvert som kvinnen fra Nord-Norge

forteller sin historie vises også bilder av at hun masserer. Her får seeren se på usladdete bilder hva hun har på seg under den hvite frakken, samt hvilke armbånd hun bruker.

Andre deler av dokumentaren har større vektlegging på selve salongene. Bildebruken i disse delene viser i stor grad utsiden av salongene og byggene de er i. Et eksempel på dette er to av salongene på Vestlandet. De to salongene vises fra flere vinkler og med forskjellige utsnitt. I episodens metoderapport, kommer det frem at de ønsket å filme utsnittene så tett som mulig, for å i størst mulig grad unngå uvedkommende i bildet (Brennpunkt, 2022, s.4). Til tross for dette, er det likevel brukt oversiktsbilder hvor ikke bare salongens navn, men hele bygget og omgivelsene vises. Et eksempel på dette er en salong som ligger i et hvitt trehus. Salongen vises fra flere vinkler. I to av dem er det mulig å se gatenavnet på en av de to gatene som krysses der salongen ligger. Bildene viser også salongens utsikt, som blant annet inkluderer et busstopp på andre siden av veien (NRK TV, 2022, 3.44). Klipp fra denne vinkelen vises flere ganger, og i noen av dem befinner salongens ansatte seg utenfor salongen. I disse bildene er det ikke mulig å se mer enn kroppen til kvinnen, men sladdingen hindrer ikke muligheten for å se både kvinnens hårfarge eller at hun er en røyker.

Bildene viser også en annen salong, i et mer gjenkjennbart bygg. Det er malt i sterke kontrastrike farger, og på hjørnet av bygget er det hengt opp to gateskilt (NRK TV, 2022, 29.04). Disse viser ikke de faktiske gatenavnene, men kallenavn som er i godt nok fokus til at teksten kan leses, og dermed gi en pekepinn på hvor salongen befinner seg. Det gjenkjennelige bygget gjør det også lett for seeren å få med seg når salongen er filmet i andre klipp som blir brukt i dokumentaren.

Ved å se på bildebruken i dokumentaren er det ikke vanskelig å identifisere flere av salongene som er med. I flere tilfeller vises navnet på salongene som bildets motiv, noe som gjør det lett å få med seg hva de forskjellige salongene heter. I tillegg vises gatenavn og identifiserende omgivelser, som kan gjøre det lett for seeren å finne eller kjenne igjen salongen utfra det som blir sett på skjermen. Det er også flere tilfeller hvor kvinnene dukker opp på bildene. Ettersom de anklages for å utføre prostitusjon, har Brennpunkt valgt å prøve å bevare anonymiteten til de forskjellige kvinnene. Dette er gjort ved å sladde ansiktene deres i de bildene og klippene hvor de vises. Å sladde ansikt kan være et godt tiltak for å skjule en persons identitet. Både navn og personfoto er rangert høyt oppe på identitetstrappen, og er derfor svært avslørende dersom de først blir frigjort. Vanligvis ville en slik sladding vært nok. Ser man derimot på hvor mye annen informasjon som er tilgjengelig i bildene, kan det likevel være mulig å identifisere kvinnen. Ved å gå til identifiseringstrappen og analysere det som vises i bildet, er

seeren presentert med minst tre trinn. Disse er kjønn, yrke og arbeidssted. Noen av kvinnene bor i salongene, og vi har dermed også en midlertidig adresse. Dersom de er bosatt i byen salongen ligger i, har seeren også tilgang til kvinnens hjemkommune. Dette blir altså fem av 13 trinn. Disse fem trinnene er ikke nødvendigvis nok til å identifisere den enkelte kvinne, men ved å se nøyer på de sladdede bildene kan også deler av kvinnens utseende avsløres. Flere av kvinnene i dokumentaren har hår som enten er farget eller endret på annet vis. Ut fra lengde og farge på håret som kan sees gjennom sladdingen, vil det kunne være mulig å identifisere kvinnen dersom en også kan knytte henne til en av de mange salongene som blir vist i dokumentaren.

4.2 Samspillet mellom bilde og lyd

Dokumentarepisoden om massasjesalongene består av mer enn bare bilder. Den består også av lyd. Den franske filmteoretikeren Michel Chion (1990) skrev om begrepet «added value», for å forklare forholdet mellom lyd og bilde, og hvordan lyden bidrar til å berike bildet og dets inntrykk, selv på et ubevisst nivå. For å kunne gi et mest mulig forståelig bilde på miljøet rundt massasjesalongene, er det derfor viktig å ikke bare se på bruk av bilder, men også bilder sammen med lyd. I episoden brukes både en fortellerstemme, og opptak fra forskjellige intervjuer. Ved å sette disse sammen med bildene som vises på skjermen, kan budskapet både forenkles og forsterkes.

Et eksempel på dette er en av de forskjellige grafikkene som brukes i dokumentaren. Grafikker er et av presentasjonsjournalistikkens virkemidler, som kan gjøre innholdet både mer interaktivt og interessant for mottakeren. En av grafikkene som brukes i episoden er et oversiktsbilde over en by på Vestlandet på kveldstid. Dette bildet vises i forbindelse med telefonsamtaler gjennomført av reporter Christian Skaar Lura. Her spør reporteren de forskjellige salongene om det er mulig å få mer enn bare massasje. Etter hvert som samtalen går fra en salong til en annen, dukker det opp en gul ball over området hvor salongen befinner seg (NRK TV, 2022, 07.37). Denne fremvisningen i seg selv, er ikke avslørende for mer enn området hvor salongen befinner seg. Ved å skru av lyd og undertekster, kan dette fremstå som en oversikt over hvor en kan finne thaimassasje i denne byen. Skruer en derimot på lyd eller undertekster, kommer det frem at dette er salonger som tilbyr sex. Ved å sammenligne ballenes plassering, med andre avslørende elementer i dokumentaren som salong- og gatenavn, kan det være lett å finne frem til de salongene som tilbyr sex. Det kan tenkes at det på denne måten også kan være lett å finne frem til de kvinnene som har tilbudt sex over

telefonen, ettersom stemmen som svarer Lura også kan høres. I episodens metoderapport kommer det frem at stemmene i flere tilfeller ble vridd (Brennpunkt, 2022, s.17). Til tross for dette, er nettopp det å bli gjenkjent på stemme et av punktene som ble tatt opp i Kirkens Bymisjons klage til Pressens Faglige Utvalg på vegne av enkelte av kvinnene i dokumentaren (Pressens Faglige Utvalg, 2023).

En annen grafikk som kan være verdt å legge merke til, er grafikken som viser en av massøsenes reiser mellom massasjeklinikker i Norge. Grafikken viser et kart over Norge, fra Trondheim og sørover. Flere byer er markert med navn og gule sirkler. Fortelleren kan informere seerne om at kvinnen holder til i en navngitt by på Vestlandet, men at hun stadig reiser mellom salonger i de andre byene. Dette illustreres ved å trekke gule linjer fra denne byen til de andre byene hun besøker (NRK TV, 2022, 24.46). Videre få seeren vite hvor kvinnen er på vei denne gangen, samt se delvis sladdete TikTok-videoer hentet fra kvinnens profil der hun spiser mat eller danser foran kamera. Videoene er sladdet, men ikke i så stor grad at det ikke er mulig å kjenne dem igjen dersom de dukker opp på ens egen feed.

Det finnes flere deler av dokumentaren hvor stemmebruk i samspill med bilde er verdt å trekke frem. Et annet eksempel er kvinnen fra Nord-Norge. Hun er en av få kvinner som har sagt ja til å stille til intervju, men ønsker anonymitet. I en fem-minutters periode høres kvinnenes stemme jevnlig sammen med sladdete bilder av henne som masserer, og en blanding av både klare og sladdede bilder fra salongen (NRK TV, 2022, 18.44-23.58). Kvinnen som snakker, har en tydelig aksent som forbindes med thailendere. Grammatikken er noe mangelfull, og det er et hint av nordnorsk dialekt i måten hun snakker på, som kan gi inntrykk av at hun har bodd i området en god stund. Det er ingen markeringer for bruk av skuespillerstemme, og det kan derfor være rimelig å anta at dette er kvinnens egen stemme.

En annen del av dokumentaren som er verdt å se nøyere på når det kommer til samspill mellom lyd og bilde, er historien til Ying. I videoen fra avhørene er det en opprørt kvinne som snakker thailandsk. Etter hvert som det skifter mellom klippebilder, er det fortellerstemmen som overtar. Sammen med bildene som viser navn på både restauranten og massasjesalongen hun jobbet i, sitter seeren igjen med mer informasjon om Ying enn om det kun var bildene som ble vist for seg selv. Fortellerstemmen kan nemlig opplyse om hvor disse arbeidsplassene befinner seg, samt hvordan Ying endte opp på de forskjellige stedene. Når lyd og bilde slås sammen, får altså seeren tilgang til deler av Yings personhistorie, som er trinn nummer åtte i identitetstrappen.

Ved å se på samspillet mellom bruk av fortellerstemme, bilder og grafikker, er det tydelig at det er et poeng i Michel Chions tanker om «added value». Ved å legge lyd oppå bildet blir bildene straks mer avslørende, og det blir lettere for seerne å hente ut informasjon som kan bidra til å avsløre kvinnenens identitet. Ved å bruke grafikk som illustrerer hvilke salonger det blir ringt til, får seerne en oversikt over hvilke salonger som tilbyr sex. Stemmene som svarer kan også gi en indikasjon på hvilke kvinner i disse salongene, som tilbyr seksuelle tjenester. Ved å høre etter på små kjennetegn i de forskjellige stemmene, som for eksempel hintet av dialekt hos kvinnen i Nord-Norge, kan det være mulig å skille kvinnene fra hverandre, i de forskjellige salongene. Samspillet mellom lyd og bilde kan altså bidra til identifisering.

4.3 Anonymiseringens bakside

Et gjennomgående tema i episoden er anonymitet. Dette kommer frem både i måten kvinnene er sladdet på, og på måten det blir sagt at flere av kvinnene ønsker å være anonyme. Ifølge Vær Varsom-plakatens punkt 3.1 heter det at «*Kilden for informasjon skal som hovedregel identifiseres, med mindre det er i konflikt med kildevernet eller hensynet til tredjeperson.*» (Pressens Faglige Utvalg, 2021). Kildevernet står sterkt i norsk presse, fordi kilder med viktig informasjon skal kunne stå frem med denne informasjonen uten frykt for represalier. I hele dokumentaren er det kun en av massøsene som er villig til å stille opp med navn. Dette er Tip, som er eieren av salongen Kate Massage. Hun har jobbet i denne salongen siden den åpnet i 2015, og er en av massøsene som driver seriøst og som flere ganger har stilt opp i media for å understreke at hennes salong ikke tilbyr noen form for seksuelle tjenester. Til tross for denne åpenheten, kan hun fortelle at hun har opplevd uønskede forespørsler om seksuelle tjenester og at det i et tilfelle gikk så langt at en kunde måtte ilegges besøksforbud (NRK TV, 2022, 43.28).

Et annet punkt i Vær Varsom-plakaten som er verdt å nevne er punkt 4.7 som sier «*Vær varsom med bruk av navn og bilde og andre klare identifikasjonstegn på personer som omtales i forbindelse med klanderverdige eller straffbare forhold*» (Pressens Faglige Utvalg, 2021). Punktet oppfordrer til å være ekstra varsom ved omtale som kan føre til urimelig belastning for tredjeperson. I tillegg formidles det at en av grunnene som kan berettigg identifisering er for å hindre at uskyldige blir utsatt for uberettiget mistanke (Pressens Faglige Utvalg, 2021). Ved å se på argumentene i punkt 4.7, kan det argumenteres for at identifisering kunne vært berettiget ut fra hensynet til de massøsene som ikke tilbyr seksuelle tjenester. I salonger som blir utsatt for anklager om prostitusjon er det vanskelig å slå fast hvorvidt alle

massøsene i salongen tilbyr denne typen tjenester, eller om det er enkelte av dem som kun tilbyr vanlig massasje. Et av spørsmålene som blir stilt i dokumentaren er «*Men hvorfor velger kvinnene dette?*» (NRK TV, 2022, 12.01). Med en slik formulering, indikeres det at alle kvinnene selv har tatt valget om å gå inn i prostitusjon. Likevel kommer det frem, som i eksempelet med Ying, at det slettes ikke er sannheten. Å stille slike spørsmål kan bidra til at ofre for menneskehandel, slik som Ying, kan bli vanskeligere å oppdage, nettopp fordi det er antatt at prostitusjonen er frivillig. I et intervju med podkasten Aftenposten Forklart, kommer det frem at også de seriøse massasjesalongene er utsatte bransjer fordi resten av bransjen driver som de gjør. Dette til tross for at det er et seriøst yrke med lange tradisjoner (Vekony, 2022). I slike tilfeller kan det oppleves som at alle blir dratt over en kam.

To ganger i løpet av episoden blir publikum fortalt at det er lovlig å selge sex, men forbudt å kjøpe. Det er også forbudt å tilrettelegge for salg av sex, ettersom dette er hallikvirksomhet. Denne type virksomhet har en strafferamme på opptil 6 års fengsel (Straffeloven, 2005, § 315). Ved omtale av kriminelle handlinger er det viktig å være forsiktig med identifisering, ettersom dette kan bidra til unødvendige skadevirkninger og belastninger. Slike belastninger kan, som nevnt, noen ganger være en større påkjenning enn en fengselsstraff. I dokumentaren blir flere salongeiere anklaget for hallikvirksomhet. De avslørende bildene av salongnavn kan gjøre det lett å knytte eier til salong, til tross for at det også kommer frem at salongene stadig bytter eiere. Ettersom de gjeldene eierne ikke blir tydelig identifisert, kan det derfor oppstå rom for misforståelser som kan ramme tredjepart. Dagens eiere er ikke nødvendigvis de samme som da dokumentaren ble laget, og kan bli antatt å være dokumentarens halliker. I et intervju med Kristine Moskvil Thorsen fra Kirkens Bymisjon for podkasten *Tut og Mediekjør*, kom det frem at enkelte av kvinnene hadde opplevd negative konsekvenser som følge av episodens publisering. Noen av kvinnene følte seg utrygge, slet med å gå på jobb og opplevde trakassering på sosiale medier. Noen salonger hadde blant annet opplevd uønsket oppmerksomhet i form av at folk tok bilder av salongen eller utførte hærverk. En salong opplevde også å få avføring lagt igjen på trappen (Sannum & Bergstuen, 2022). Dette er handlinger som kan påvirke alle som jobber i salongen, uavhengig av om de selger sex eller ikke.

Vær Varsom-plakatens punkt 4.1 oppfordrer til følgende: «*Legg vekt på saklighet og omtanke i innhold og presentasjon*» (Pressens Faglige Utvalg, 2021). I episodens metoderapport kom det frem at målet var å fokusere på selve systemet fremfor enkeltpersonene som er i det (Brennpunkt, 2022, s.17). Til tross for dette, var likevel punkt 4.1 ett av to punkter som NRK

Brennpunkt ble felt for i Pressens Faglige Utvalg i forbindelse med denne episoden. Ved å se gjennom episoden kan det virke som om journalistene har gjort et forsøk på å balansere saken og å skape debatt rundt nettopp selve systemet. Dette er gjort ved å intervju blant annet Kirkens Bymisjon og to ansatte fra forskjellige politidistrikt. Likevel kommer det frem i intervjuet med Thorsen, for podkasten *Tut & Mediekjør*, at dette ikke er tilfellet. Thorsen kan fortelle at flere av kvinnene har mistet både arbeidsplass og inntekt. I tillegg forteller hun om hvordan Kirkens Bymisjon opplever at episoden ikke har bidratt til noen form for debatt rundt systemet, eller mangelen på støttesystemer, men at den eneste debatten som har oppstått er rundt bruken av skjult kamera (Sannum & Bergstuen 2022). Ved å bruke de metodene som er brukt, og ved å bruke det publiserte materialet på den måten som er gjort, kan det se ut til at det å skjerme kvinnene ikke har vært den høyeste prioriteringen ved redigering. Basert på deres stilling i samfunnet, kan noen av kvinnene ansees som sårbare ettersom de ikke kjenner til språket eller sine egne rettigheter. Å fremstille dem på en måte som lar dem identifiseres i forbindelse med klanderverdige forhold, kan derfor sees på som uetisk.

Et sentralt punkt i Vær Varsom-plakaten for denne oppgaven er punkt 4.7. Dette punktet tar for seg identifisering. Som tidligere nevnt ble NRK Brennpunkt klagd inn til Pressens Faglige Utvalg for brudd nettopp på dette punktet. I dokumentaren fremgår det flere forsøk på anonymisering, men Pressens Faglige Utvalg valgte likevel å felle NRK også på dette punktet. Anonymisering er et tiltak som i enkelte tilfeller kan være absolutt nødvendig ettersom det kan være eneste måte å få tak i informasjon på, eller at det kan være avgjørende for kildens sikkerhet. I tillegg til kilden, skal det også vernes om tredjeperson som kan bli rammet av at informasjonen eller dens kilde kommer frem. I dette tilfellet kan det argumenteres for at anonymiseringen kan være til skade for tredjepart. Ved å bare delvis anonymisere kvinnene, ved å kun sladde ansiktene, kan dette både føre til at kvinnene blir gjenkjent og at andre kvinner med lignende karakteristikk kan bli forvekslet med dem. Det eksisterer allerede et stigma rundt thaimassøser. Ved å ikke identifisere eller tilstrekkelig anonymisere dem det er snakk om, kan det være fare for at andre kvinner blir stigmatisert og antatt å være en del av prostitusjonsnettverket. Det kan tenkes at dette kan bidra til å øke det problemet som allerede eksisterer angående stereotyper rundt thaikvinner og massøser.

Konklusjon

I denne oppgaven har jeg tatt for meg problemstillingen «Hvordan kan presentasjonsjournalistikken i undersøkende TV-dokumentarer gå på bekostning av anonymiteten til de involverte aktørene?», med utgangspunkt i NRK Brennpunkts dokumentarepisode *Massasjesalongene*. Konklusjonene jeg trekker bygger på tekstanalyse, teori og drøfting av funn gjort i denne episoden. Ved hjelp av disse kom jeg frem til tre hovedtemaer. Disse er *Den billedlige fortellingen*, *Samspillet mellom bilde og lyd* og *Anonymiseringens bakside*.

Ved å se på bruken av presentasjonsjournalistikk, kan det se ut til at bruken av dette har gått på bekostningen av aktørenes anonymitet. Bruk av bilder, lyd og grafikk for å fortelle en historie kan se ut til å ha veid tyngre enn hensynet for kvinnenes anonymisering, til tross for at flere av kvinnene har vært tydelige på at de ønsker anonymitet.

Av empirien kom det frem at det i flere tilfeller kunne være mulig å finne frem til kvinnenes identitet. Bruken av bildene er i seg selv veldig avslørende. Disse viser både navn på salongene, omgivelsene og viser delvis sladdede bilder av kvinnene som jobber der. Ved å vise hele omgivelsene og hele bygget som salongene er i, vil det bli mulig å finne ut hvor disse salongene ligger. Dette gjelder både for de som bor i byene hvor salongene ligger, men også for dem som bor i andre deler av landet. Ved å bruke oversiktsbilder som viser omgivelser som gateskilt, logo med telefonnummer på nærliggende virksomheter og lignende, vil det være mulig å finne salongenes plassering.

I tillegg til bruken av bilder, kan også bruken av grafikker i episoden være avslørende. I tilfellet med oversiktsbildet over byen på Vestlandet, vil det bli mulig å sortere ut hvilke salonger som tilbyr salg av sex, som igjen kan lede til hvilke kvinner som er en del av prostitusjonsmiljøet. En fare ved dette er potensielle misforståelser som kan oppstå dersom det ligger flere salonger i samme område. Da kan en seriøs salong blir utsatt for uønskede og potensielt farlige kunder som forventer å få kjøpt seksuelle tjenester.

Det er gjort flere forsøk på å bevare aktørenes anonymitet ved å sladde dem. I tilfellet med de forskjellige kundene er det svært vanskelig å kjenne dem igjen, ettersom det kun er nedre del av beina deres som ikke er sladdet. De forskjellige massøsene har derimot kun fått ansiktene sladdet, og har opplevd forskjellig grad av identifisering i ettertid. Ved å utsette kvinnene for identifisering, har flere av dem opplevd frykt, trakassering og tap av inntekt. Det er heller ikke

satt i stand noe form for støtteapparat som kvinnene kan falle tilbake på etter at salongene har mistet sine kunder som følge av episodens publisering.

Det nevnes flere ganger at virksomheten som flere av salongene og kvinnene blir anklaget for, altså hallikvirksomhet, er ulovlig. Dette i seg selv burde være nok til å strebe etter kvinnes anonymitet. Likevel følte noen av kvinnene seg gjenkjent etter publiseringen av episoden, noe som kommer frem i klagen som ble sendt inn til Pressens Faglige Utvalg. I forbindelse med kriminalitet og klanderverdige forhold, er det viktig at pressen er forsiktige med identifisering av dem det gjelder. Dette gjelder særlig frem til det er avlagt en dom. Det skal være domstolens, ikke pressens, oppgave å dømme slike forhold.

I en undersøkende TV-dokumentar er det viktig å ta høyde for hvordan det som blir presentert påvirker aktørene, særlig når filmingen er gjort med skjult kamera. Å identifisere, eller ikke tilstrekkelig anonymisere, aktørene kan føre til represalier og uønsket oppmerksomhet. I dette tilfellet opplevde enkelte av kvinnene dette, og for noen av dem ble en allerede presset situasjon enda verre. Ved å gripe tak i samfunnsproblemer slik som i denne dokumentaren, kan det å publisere informasjon være et viktig steg mot å bedre forholdene. Det er likevel viktig å ivareta aktørene både under og etter denne prosessen, noe det ikke ser ut til at har vært tilfellet rundt denne dokumentaren.

Kilder

- Bastiansen, H. G. (2011). *Vaktbikkjefjersynet: Kritisk journalistikk og undersøkende dokumentar i norsk TV*. IJ-forlaget.
- Brennpunkt. (2022). *Metoderapport, Skup 2022: Massasjesalongene*. NRK.
<https://www.skup.no/sites/default/files/2023-03/NRK%20Brennpunkt%20-%20Massasjesalongene.pdf>
- Chion, M. (1990). *Audio-Vision: Sound on Screen*. Columbia University Press.
- Brurås, S. (2020). *Etikk for journalister* (6. utg.). Fagbokforlaget.
- Frey, E. (2008). Hvert trinn gir nye kjennetegn. *Journalisten*. <https://journalisten.no/hvert-trinn-gir-nye-kjennetegn/200011>
- Lyngvær, J. W., Eide, L. & Nyre, L. (2017). *Lydjournalistikk: Innføring i radio og podkasting*. Samlaget.
- Nilsen, T. (2014). Om skildring av utenforskap i dokumentarfilm. I H. G. Bastiansen, & P. Aam (Red.), *Hvor går dokumentaren? Nye tendenser i film, fjernsyn og på nett* (s. 35-58). Fagbokforlaget.
- Straffeloven. (2005). *Lov om straff* (LOV-2005-05-20-28). Lovdata.
<https://lovdata.no/lov/2005-05-20-28>
- Røssland, L. A. (2019). *Norsk kriminaljournalistikk etter 2000: En vegg av krim*. Cappelen Damm Akademisk.
- Njaastad, O. (2010). *TV-Reportasjen*. Gyldendal Akademisk.
- NRK TV. (2022). *Brennpunkt: Massasjesalongene*. [Dokumentarserie]. NRK.
<https://tv.nrk.no/serie/brennpunkt/2022/MDDP11000422/avspiller>
- Orgeret, K. S. (2019). Profesjonsdilemmaer i den norske #meetoo-dekningen. *Norsk Medietidsskrift*, 1-16. <https://doi.org/10.18261/ISSN.0805-9535-2019-03-03>
- Pressens Faglige Utvalg. (2021, 01. januar). *Vær Varsom-plakaten*. Pressens Faglige Utvalg. <https://presse.no/pfu/etiske-regler/vaer-varsom-plakaten/>
- Pressens Faglige Utvalg. (2023). *Kirkens Bymisjon mot NRK*. Pressens Faglige Utvalg.
<https://presse.no/pfu-sak/306-22/>
- Sannum, E. & Bergestuen, S. T. (Programleder). (2022, 15.april). *Tut & Mediekjør: Undercover og dårlig cover*. [Audiopodkast-episode]. NRK.
<https://podcasts.apple.com/us/podcast/undercover-og-d%C3%A5rlig-cover/id1510570623?i=1000606697529>
- Vekony, D. (Programleder). (2022, 13.desember). *Aftenposten Forklart: På innsiden av sex-*

salget i norske massasjesalonger. [Audiopodkast-episode]. Aftenbladet.

<https://podcasts.apple.com/no/podcast/p%C3%A5-innsiden-av-sex-salget-i-norske-massasjesalonger/id1437259636?i=1000589982290>

Østbye, H., Helland, K., Knapskog, K., Larsen, L. O. & Moe, H. (2013). *Metodebok for journalister* (4. utg.). Fagbokforlaget.